

Ринок фінансово-банківських послуг

Тетяна СІТАШ

**БІРЖОВІ ІНДЕКСИ
ЯК ІНДИКАТОРИ АКТИВНОСТІ
ФОНДОВОГО РИНКУ****Резюме**

Досліджено біржові індекси як індикатори активності фондового ринку. Доведено, що фондовий ринок є одним із найпривабливіших інструментів для інвестування. Акцентовано, що відкритий фондовий ринок у країні, який характеризується стабільною і сильною економікою, сприяє залученню іноземних інвесторів. Зазначено, що індикатори українського біржового ринку акцій, серед яких капіталізація та фондовий індекс ПФТС (Першої фондової торгової системи), через неадекватність курсових цін до реального стану підприємств-емітентів і економіки держави не можна визначати як репрезентативні, особливо при зіставленні із зарубіжними ринками. Окреслено, що розвиток вітчизняного фондового ринку стримується недосконалістю законодавчо-нормативного регулювання діяльності учасників ринку, неоптимальністю інфраструктури ринку та відсутністю цілісної, повноцінно функціонуючої національної депозитарної системи. Запропоновано впровадження нового фондового індексу, що описуватиме стан ділової активності окремого сектору ринку, виступатиме орієнтиром для формування й оптимізації інвестиційної стратегії інвесторів і сприятиме прозорості ринку цінних паперів України.

© Тетяна Сіташ, 2018.

Сіташ Тетяна, канд. екон. наук, Вінницький технічний коледж, Україна.

Ключові слова

Біржові індекси, фондовий ринок, цінні папери, трейдер.

Класифікація за JEL: G1.

Вступ

Циклічний розвиток та постійна мінливість фондового ринку зумовлюють необхідність систематичного дослідження його стану, що неможливо без використання масивів статистичної інформації, яка є основою для розрахунку узагальнюючих показників. Вагоме місце серед них займають індикатори ділової активності ринку цінних паперів – фондові індекси. Глобалізація світової економіки визначає індекси фондового ринку як ключові показники стану фінансового ринку. Нині фондові (біржові) індекси розраховуються біржами, інформаційними агентствами, міжнародними інвестиційними банками та іншими інфраструктурними утвореннями. Відповідно, в Україні біржові індекси – важливий інструмент для вітчизняних й іноземних інвесторів у складі загальної фінансової інформації для прийняття ними інвестиційних рішень. Сьогодні біржа – це приклад дієвого ринку, на якому щоденно стикаються інтереси виробників, споживачів, фінансистів, спекулянтів, банків, компаній та організацій.

Постановка проблеми (актуальність)

Інтенсивний розвиток фондового ринку України актуалізував питання використання фондових індексів як інструменту фінансового аналізу його кон'юнктури з метою інформаційного забезпечення учасників ринку для оптимізації пріоритетів інвестування. Однак, враховуючи те, що вітчизняний фондовий ринок перебуває на стадії розбудови й існуючі фондові індекси не повною мірою адекватно відображають цінові тенденції національного ринку цінних паперів, виникає необхідність з'ясування та обґрунтування нових під-

ходів до формування і застосування фондових індексів у державі, які урізноманітнять сучасну систему індикаторів та дадуть змогу поповнити інформаційну базу учасників ринку. Адже у державі діють торгові майданчики і величезна кількість цінних паперів щохвилини генерується у фінансову інформацію для прийняття інвестиційних рішень. У зв'язку з цим реалії вказують на важливість біржових індексів, оскільки вони дадуть змогу учасникам фондового ринку орієнтуватися на фактичну інформацію та ігнорувати несуттєву інформацію. Очевидно, що фондові біржі займають особливе місце у фінансовій інфраструктурі: концентруючи значні потоки капіталу, вони суттєво впливають на економічні тенденції на глобальному рівні. Саме тому біржові індекси використовуються як важливий індикатор економічних процесів, є найбільш застосованими інструментами фінансового аналізу у світовій практиці, а також відображають коливання попиту і пропозиції на цінні папери та використовуються інвесторами для формування ефективної інвестиційної стратегії.

Огляд літератури з викладом внесків авторів

Теоретичні й практичні аспекти біржових індексів, а також проблеми становлення, функціонування та розвитку біржового фондового ринку досліджено відомими вітчизняними і зарубіжними науковцями, серед яких: К. Бегун, Т. Берднікова, Б. Бітюк, Р. Бобрович, В. Бралатан, Е. Бредлі, В. Гниляк, А. Грищенко, М. Долінський, В. Діденко, Л. Запорожець, О. Жилиякова, С. Еш, К. Калинець, М. Козоріз, О. Кремень, Ю. Кравченко, Т. Пимоненко, А. Приступко, О. Мозговий, І. Пилипенко, В. Ратинський, О. Савицька, О. Сохацька, С. Сукачов, Н. Ткаченко, В. Шелудько й ін. Однак, враховуючи цінність праць вчених щодо біржових індексів як індикаторів стану фондового ринку, багато питань теми залишаються дискусійними, чим зумовлюються актуальність роботи та її вибір.

Мета дослідження

Метою статті є дослідження біржових індексів – основних індикаторів активності фондового ринку, визначення можливості впливу держави як регулятора фінансових відносин на розвиток фондового ринку та окреслення основних напрямів розвитку системи вітчизняних біржових індексів.

Виклад результатів дослідження

Нагадаємо, що біржовий ринок давно у світі став центром ринкової економіки. Нагромаджено значний досвід функціонування бірж, що пройшли історичний розвиток від торгівлі сільськогосподарською продукцією до торгівлі ф'ючерсами та опціонами на різні види товарів і фінансових інструментів. Це, у свою чергу, сприяло перетворенню бірж з одного із основних каналів оптової торгівлі товарами на центри ціноутворення та страхування ризику [3]. При цьому в кожній країні, де виникали фондові біржі, практика вносила у біржові операції нові елементи, нові правила.

В економічному тлумаченні біржа – це організований у певному місці регулярно діючий за встановленими правилами оптовий ринок, на якому укладають угоди купівлі-продажу товарів за зразками й стандартами і контрактів на їхнє постачання в майбутньому за цінами, офіційно встановленими на основі попиту та пропозиції [4, с. 625].

Історія розвитку біржової діяльності свідчить, що перші біржі були суто товарними, а їх значення полягало в тому, що вони створили умови для переходу від базарної торгівлі «з рук до рук» до купівлі за зразками, описами, через замовлення. Однак швидке зростання обсягів суспільного виробництва, ускладнення структури товарного обігу й торговельно-економічних зв'язків зумовили диверсифікацію біржової діяльності та урізноманітнення видів бірж.

Фондова біржа спеціалізується на організації укладання угод купівлі й продажу цінних паперів та їхніх похідних, що випускаються урядом, місцевими органами влади, акціонерними товариствами і приватними підприємствами [4].

Головною метою функціонування та розвитку фондових бірж є залучення інвестиційних ресурсів для спрямування їх на відновлення і забезпечення стабільного зростання суспільного виробництва. Для того, щоб кількісно визначити стан фондового ринку окремо взятої країни, були введені спеціальні показники – біржові (фондові) індекси. На кожному окремому фондовому майданчику використовуються фондові індекси, які характеризують стан фондового ринку своєї країни.

Індекс – це одиничний описовий статистичний показник, що узагальнює відносні зміни однієї змінної або групи змінних, зважена за ринковою капіталізацією середня арифметична відношення цін [9, с. 132]:

1) середня зважена цін, оскільки ціни окремих акцій зважені для відображення їх відносної важливості всередині групи цін акцій, що становлять індекс;

2) зважування, зроблене за ринковою капіталізацією. Відповідно, відносна важливість зміни ціни кожної акції при визначенні значення індексу перебуває під впливом відносного розміру кожної внесеної в індекс компанії.

Якщо зберігається стійка тенденція до зростання індексу, то це означає, що економіка країни перебуває на піднесенні, і навпаки, що полегшує інвестору визначення своєї політики в довгостроковому плані. Індекси показують середнє значення курсової вартості акцій певних компаній, які точно відображають поточний стан ринку, – це відносна величина, його доцільно розглядати відносно попередніх та майбутніх значень, тобто з метою визначення динаміки. Для кожного індексу на дату першої публікації встановлюється базове значення, з якого виходять при подальших розрахунках. При розрахунку орієнтовних індексів виникає проблема: які компанії вибрати для розрахунку індексу, що зможе характеризувати як ринок загалом, так і окремі галузі економіки. Фондові індекси розраховуються за найбільш відомими, ліквідними та повільно зростаючими акціями. У світі існує велика кількість індексів.

Біржовий фондовий індекс – це показник, який визначає зведений курс певної групи цінних паперів (як правило, акцій) і використовується для визначення поточного стану та динаміки фондового ринку [4, с. 626].

Група цінних паперів, що використовується для розрахунку біржового фондового індексу, називається «індексним кошиком» [4]. Фондовий індекс не є єдиним цінним папером, тому звичайно кажуть про «значення» або «рівень» індексу, але не про його «ціну». Використання біржових індексів базується на обґрунтованому припущенні, що коливання цін на акції декількох десятків провідних компаній відповідають коливанням цін на всі інші акції, які базуються на загальному коливанні й зміні у попиту та пропозиції цінних паперів загалом на фондовому ринку.

Абсолютне значення біржового фондового індексу в конкретний момент часу саме по собі не містить ніякої істотної інформації. Важливе значення має сукупність біржових фондових індексів, яка дає змогу виявити зміни індексу з плином часу і визначити загальний напрямок руху ринку.

Фондовий індекс є також індикатором доходу, який може бути отриманий утримувачем конкретного набору акцій. Кожен індекс має такі характеристики:

- склад індексу (набір акцій-представників, що входять до «індексного кошика»);
- базисне значення індексу – це значення на початок розрахунку індексу, тобто на початок базисного періоду, який береться за початок відліку;

- статистична база для розрахунку індексу (дані про кількість акцій, показники фінансової звітності підприємств, емітентів тощо);
- види ваг до курсових вартостей акцій, що входять до складу індексу. Це вид зважування, яке може проводитись за ринковою вартістю акцій або за ринковою капіталізацією корпорацій, що входять до бази індексу;
- метод зведення до середнього (метод усереднення) – це метод використання середніх арифметичних та середніх геометричних вибраних значень [9, с. 83].

Значення фондових індексів розраховується на підставі вартості акцій компаній (у певній пропорції), що входять у розрахункову базу індексу. Незважаючи на те, що існує розмаїття фондових індексів, на кожному торговельному майданчику прийнято виділяти найважливіші, які більш наближено відображають стан фондового ринку й економіки своєї країни.

Зазначимо, що перший фондовий індекс був розроблений 3 липня 1884 р. у США журналістом газети «Wall Street Journal», відомим фінансистом, засновником компанії «Dow Jones & Company» Чарльзом Доу. Індекс Доу–Джонса є найстарішим серед існуючих американських ринкових індексів. Цей індекс був створений для відстеження розвитку промислової складової американських фондових ринків. Індекс Dow Jones Transportation Average розраховувався щодо 11 найбільших транспортних компаній США. Нині до нього входять 20 компаній-вантажоперевізників. Однак найбільшу популярність здобув Dow Jones Industrial Average (DJIA), який розраховується щодо 30 найбільших компаній промисловості з 1928 р. [4, с. 628].

У статистичній практиці використовуються фондові індекси, які застосовуються для характеристики ситуації на ринку цінних паперів. При продажу і купівлі акцій на фондових біржах вони є основними показниками, які визначають активність фондового ринку. Реєстрація курсів цінних паперів та публікація їх у курсовому бюлетені є однією з функцій біржі. Публічність курсів полегшує емітентам цінних паперів вирішення питань умов і доцільності нових випусків та дає можливість власникам паперів швидше орієнтуватися у кон'юктурі фондового ринку. Крім публікації середніх курсів кожного виду цінних паперів, які мають обіг на біржі, вираховуються й інформуються середні курси акцій певних груп компаній, а також всіх компаній, зареєстрованих на біржі. Серед цих показників найвідомішими є: на біржі в Нью-Йорку – індекс Доу–Джонса, у Токіо – індекс Nikkei, у Франкфурті-на-Майні – індекс ФАЦ, у Лондоні – «Файненшл Таймс» і «Рейтер».

Більшість фондових індексів характеризує середню ціну окремого набору акцій. При побудові індексу Доу–Джонса та ряду інших фондових індексів застосовується принцип рівноваги акцій незалежно від їх числа і вартості.

Такі індекси є простим середнім арифметичним, тобто це частка від ділення суми цін акцій компаній, які розглядаються, на їх кількість.

У деяких індексах використовується зважування курсів акцій, різноманітних за тим чи іншим принципом. Для характеристики динаміки цін акцій використовують різницю індексів за два періоди (поточний та базисний) у пунктах, а також темпи їх зростання – відношення індексу поточного періоду до індексу базисного [9, с. 149].

Українські фондові індекси почали поширюватися на початку 1997 р. На сьогодні будь-яка велика компанія, що управляє, має свій індикатор, за яким вона визначає загальний стан фондового ринку або тільки тих сегментів, в яких ця компанія має сформовані портфелі. Найбільш відомі з таких індексів, розроблені організаторами торгів або великими фондовими компаніями, застосовуються аналітиками при прогнозах фондового ринку загалом. Однак результати цієї аналітики не завжди реально відображають загальну динаміку ринків акцій і облігацій. Зазначимо, що індекс має максимально точно відображати динаміку ринку цінних паперів чи того сегмента, який він розглядає. Українські фондові індекси поділяються на кілька груп:

- галузеві індекси, що виокремлюють акції або облігації якої-небудь однієї галузі;
- сегментні індекси, які характеризують будь-який вид цінних паперів (більшість індексів фондового ринку України є саме такими, а також існують: індекси з дрібним охопленням; індекси підгруп цінних паперів, поширені переважно на ринку облігацій, де корпоративні облігації розглядаються окремо від муніципальних або державних боргових інструментів).

Індекси, які б охоплювали фондовий ринок загалом, в Україні й взагалі у світі практично не поширені, тому що облігації, з точки зору технічного аналізу, – це інструмент з дуже специфічною динамікою. Динаміка облігацій, особливо якщо брати загальну прибутковість облігації, відрізняється від динаміки акцій, відповідно, результат створення такого загального індексу був би сумнівним. Також українські та фондові індекси зарубіжних ринків можна поділяти за ступенем охоплення аналізованого сегмента: це можуть бути як індекси лідерів ринку, так і індекси, що розглядають ринок загалом. У нашій державі здебільшого поширені індекси лідерів ринку [8].

Методики розрахунку індексів дуже схожі. Основні розбіжності полягають у джерелах отримання інформації про ринкову ціну акцій, що зумовлені відсутністю єдиного центру котирування. Фактично українські фондові індекси є індикатором руху коштів іноземних інвесторів на вітчизняному ринку. Іноземний капітал надходить в Україну, в результаті чого фондові індекси починають зростати. Очевидно, що фондові індекси були придумані для того, щоб інвестори могли простежити тенденції розвитку фондового ринку, а

на їх підставі експерти прогнозують подальшу поведінку ринку. Якщо економіка певної країни демонструє добрі темпи зростання, то інвестори всього світу намагаються купувати акції її компаній. Це зумовлює зростання не тільки цін цих акцій, а й курсу національної валюти держави.

Розрахунок індексу відбувається на основі акцій провідних компаній, кількість яких, залежно від індексу, може досягати 100 та більше штук. Як правило, абсолютні значення індексів неважливі. Більше значення мають зміни індексу з плином часу, оскільки вони дають змогу робити висновки про загальний тренд руху ринку навіть у тих випадках, коли ціни акцій усередині «індексного кошика» змінюються у різних напрямках. Залежно від вибірки показників, фондовий індекс може відображати поведінку якоїсь групи цінних паперів (або інших активів) або ринку (сектору ринку) загалом.

Ідеальний біржовий індекс має виконувати таке:

- своєчасно відображати всі зміни на ринку;
- допомагати трейдеру на основі технічного аналізу робити прогноз щодо подальшого напрямку руху ринку;
- допомагати інвесторам вигідно робити ставки, служити основою для створення найкращого портфеля в категоріях «дохідність» і «надійність»;
- бути зручним інструментом для опціонних та ф'ючерсних контрактів з можливістю хеджування будь-яких ризиків;
- відображати базову величину доходу, яку може отримати трейдер;
- допомагати оцінювати якість роботи компаній порівняно із середніми значеннями й ринком загалом [3].

Для якісної оцінки становища ринку цінних паперів і кількісної оцінки його динаміки зручно використовувати індекси, які є індикаторами ринку та відображають макроекономічні процеси. Залежно від вибору цінних паперів, інформація про які використовується для обчислення індексу, він може характеризувати фондовий ринок загалом, ринок груп цінних паперів (ринок державних цінних паперів, ринок облігацій, ринок акцій і т. ін.), ринок цінних паперів галузі (транспорту, телекомунікацій, нафтогазового комплексу тощо). Зіставлення динаміки поведінки цих індексів дає можливість спостерігати за змінами стану будь-якої галузі щодо економіки загалом.

Індекси розроблено для різних фінансових інструментів, таких як акції, боргові цінні папери, іноземна валюта та ін., але індекси на акції (біржові фондові індекси) є найбільш відомими. Біржові фондові індекси – це середні або середньозважені показники курсів цінних паперів (як правило, акцій), що дають уявлення про стан і динаміку фондового ринку.

Біржові індекси – це показники (числа), які характеризують рівень або динаміку цін на активи, що є об'єктами біржової торгівлі, за станом на певний момент часу. Індекси можуть використовуватись на будь-якому ринку: товарному, валютному, фондовому. Однак слід зазначити, що вперше вони виникли на фондовому ринку (ринку цінних паперів) та на цьому ж ринку одержали найбільше практичне застосування.

Біржовий фондовий індекс – показник, який визначає зведений курс групи лістингових цінних паперів, що котируються на фондовій біржі [4].

Більша половина фондових індексів належить до однієї з двох груп: капіталізовані й цінові індекси.

Капіталізовані індекси – це тип індексів, які вимірюють загальну капіталізацію підприємств, цінні папери яких використовуються для розрахунку індексу на конкретну дату. (Капіталізація – це добуток ринкової вартості цінних паперів та їх чисельності, що перебуває в обігу). До капіталізованих індексів належать індекси «Standart and Poors», зведений індекс Нью-Йоркської фондової біржі, індекси газети «Moskow News» тощо.

Цінові індекси вираховуються як середнє арифметичне вартості акцій компанії, що входять у базовий список індексу. До цінових індексів зараховують індекс Доу–Джонса («Dow–Jones»), індекс фондової біржі у м. Токіо (японський індекс Nikkei-225), Американської фондової біржі (AMEX) й ін. [8].

Біржові індекси є цифровими статистичними показниками, що виражають (у відсотках) послідовні зміни певних явищ і уже понад сто років використовуються для інтегральної оцінки стану фінансового ринку. Інвесторів цікавить не лише динаміка цін на акції певної компанії, а й загальна тенденція всього ринку. Саме для цього практично всі біржі мають власні системи агрегатних індексів, які відображають рівень та динаміку цін на певний пакет акцій. Як правило, цей пакет складається з акцій компаній, що належать до різних галузей промисловості й фінансової сфери. При цьому акції мають входити до лістингу біржі, тобто входити до переліку цінних паперів, що котируються на фондовій біржі.

Практика функціонування фондових бірж свідчить про те, що коливання цін на акції найбільш відомих компаній відповідають коливанням цін на акції всіх інших компаній, коливанням і змінам у попиту та пропозиції цінних паперів на фондовому ринку загалом. У період економічного піднесення й пожвавлення курс акцій зростає, а в період депресії та кризи – падає. Тому за зміною загального курсу акцій можна робити висновок про економічну кон'юнктуру в країні. При цьому курс акцій має здатність передбачати тенденції щодо змін у стані економіки. Курс акцій починає падати, біржу охоплює паніка. Всі ці процеси, що відбуваються на біржі, стають її барометром, який реєструє зміни в діловій активності економічного життя країни. Ця здатність біржі дає змогу державі вживати заходів, які дещо пом'якшують наслідки ци-

клічності виробництва. Реєстрація курсів цінних паперів і публікація їх у курсовому бюлетені є однією з функцій біржі [9, с. 213]. Індикатор використовується для оцінки та прогнозування коливань цін на фондовій і валютній біржах. Індикатори – запорука успішної торгівлі. Однією з найбільш масштабних світових фінансових бірж є ринок «Форекс». Це міжнародний валютний ринок, на якому вільно продаються й купуються гроші. У сучасному вигляді він сформувався у 1970-х рр., коли було введено вільні курси валют. При цьому ціна однієї валюти щодо іншої визначається тільки самими учасниками ринку на основі попиту і пропозиції [6].

Під час застосування знань та досвіду на ринку «Форекс» професійний трейдер зобов'язаний виробити свою особливу стратегію поведінки, ґрунтуючись на показах індикаторів ринку і багатьох інших факторах. На основі аналізу основних індикаторів трейдер приймає стратегічне рішення: відкрити та закрити певну позицію або входити / виходити з ринку.

Індикатори ринку – це інструменти, які дають змогу, ґрунтуючись на математичних розрахунках, розрахувати прогнози можливих змін котирувань і сформуванню правильну стратегію поведінки на ринку. На основі цього існують основні фондові індекси, які, власне, є основою цих індикаторів.

Найбільшого поширення у світі набули індекси, розроблені у США. Це пов'язано з тим, що денний оборот тільки Нью-Йоркської фондової біржі становить половину світового обороту цінних паперів.

Світові фондові індекси за станом на 14.02.2018 р. подано у табл. 1.

Як видно з табл. 1, у США функціонують індекси Dow Jones Industrial Average, NASDAQ 100 Index, Nasdaq Composite, в Японії важливим є індекс Nihon Keizai Shimbun, у Китаї – China Shanghai Composite й т. ін. Фондові індекси наведено за регіонами, визначено тип ринку та вказано відсотки їх зростання чи зниження. Найвідоміший фондовий індекс, як ми вже зазначали, – індекс Доу–Джонса (Dow Jones). Його конкурентом є індекс S & P 500 як індикатор широкого ринку. Даний індекс розраховується на основі капіталізації 500 найбільших компаній США, а їх список складається рейтинговим агентством «Standard & Poor's». Третій відомий індекс, що характеризує ринок акцій Нового Світу, – Nasdaq Composite. Даний індикатор складається зі звичайних акцій і подібних фінансових інструментів всіх компаній, що торгуються на біржі NASDAQ. Розрахункову базу індексу становлять котирування понад 3000 американських та неамериканських корпорацій, що торгуються на біржі.

Біржові індекси мають подвійне значення на фондовому ринку:

- по-перше, вони виконують роль інформаційного індикатора;
- по-друге, вони слугують основою для фінансових інструментів (ф'ючерсних і опціонних контрактів).

Таблиця 1

Світові фондові індекси за станом на 14.02.2018 р. [6]

Name	Last	%Ch	High	Low	Region	Country	Market type
Dow Jones Industrial Average	24893,49	1,03%	24925,95	24490,36	NAm	USA	Developed
Nihon Keizai Shimbun	21464,98	1,47%	21578,99	21308,92	Asia	Japan	Developed
NASDAQ 100 Index	6675,032	1,85%	6684,146	6520,385	NAm	USA	Developed
Nasdaq Composite	7143,615	1,86%	7152,048	6977,072	NAm	USA	Developed
China Shanghai Composite	3199,1589	0,45%	3203,4967	3171,3836	Asia	China	Emerging
United Kingdom FTSE 100	7213,97	0,64%	7243,15	7145,73	W_Europe	United Kingdom	Developed
Зведений фондовий індекс ММББ	2257,95	0,33%	2259,06	2232,96	E_Europe	Russia	Emerging
Індекс РТС	1244,85	1,46%	1244,85	1218,3	E_Europe	Russia	Emerging

Кожний індекс має такі характеристики: список індексу (набір акцій-представників); метод усереднення; види ваг до курсових вартостей акцій, які входять до списку індексу; базисне значення індексу; статистична база, на основі якої здійснюється розрахунок показника.

У своєму використанні індекси мають деякі обмеження [4]:

1. Індекси показують тільки кількісні зміни, тобто оцінюють сумарну вартість складових їхніх частин. Однак вони не відображають якісних аспектів, тобто не показують причин, що зумовлюють зміни цін. Наприклад, індекс показує, що ціни загалом упали, але не пояснює, чому це відбулося.
2. Індекси не розкривають глибину тенденцій, що відбуваються у зміні ціни товару.
3. Індекси мають потребу в періодичних корегуваннях компонентів.
4. Індексами можна маніпулювати. Звідси випливає, що необхідно бути постійно напоготові, щоб не потрапити у біржові маніпуляції з індексами.

Для тенденцій змін біржових індексів характерний вплив факторів, а саме:

- економічної та політичної стійкості;
- інфляційних процесів;
- величини позичкового відсотка;
- розмірів виплачуваних відсотків за вкладами і дивідендами за акціями;
- ступеня ризику вкладень;
- розвитку мережі фінансово-кредитних установ, їх надійності;
- можливостей вкладення коштів тощо.

Усі перераховані індекси застосовуються в маркетингових дослідженнях, при аналізі розвитку біржової торгівлі, оцінці стану й перспективи розвитку галузей промисловості та т. ін. Проте для організації біржової торгівлі необхідно розраховувати касовий курс акцій (поточний курс), на підставі якого і відбувається торгівля.

На сьогодні у країнах з ринковою економікою функціонують понад 200 фондових бірж. Практично кожна з них має власну систему біржових індексів, що пов'язано з особливостями проведення торгів [6; 8]. Інформація про біржові індекси значної кількості бірж регулярно публікується у засобах масової інформації, що формує значну частину їх доходів.

Кожна біржа використовує власні методи розрахунку індексів. У світовій системі господарювання існують два основні способи визначення індексів:

- за допомогою середньої арифметичної простої та зваженої;
- за допомогою середньої геометричної простої та зваженої.

Арифметичний і геометричний індекси для одних та тих же акцій, що мають однакове початкове значення, при русі цін на акції поводяться по-різному. Геометричний індекс зростає повільніше, а падає швидше, ніж арифметичний, що зумовлено методом його розрахунку. Арифметичні індекси краще відображають приріст або зниження вартості акцій.

В Україні фондові індекси регулюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). НКЦПФР, відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» й покладених на неї завдань, здійснює регулювання діяльності уповноважених рейтингових агентств, зокрема:

- видає уповноваженим рейтинговим агентствам свідоцтво про внесення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств;

- встановлює порядок ведення і веде Державний реєстр уповноважених рейтингових агентств;
- визначає перелік міжнародних рейтингових агентств, які мають право визначати обов'язкові за законом рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів;
- встановлює правила визначення уповноваженим рейтинговим агентством рейтингової оцінки за національною шкалою;
- встановлює порядок подання рейтинговим агентством інформації до НКЦПФР і відповідність рівнів рейтингових оцінок за шкалою міжнародних рейтингових агентств рівням за вітчизняною шкалою;
- узагальнює досвід та практику діяльності рейтингових агентств і забезпечує публічність визначених рейтингових оцінок [6; 8].

Вітчизняний фондовий ринок тільки формується. Базовим для розрахунку основних біржових індексів в Україні став 1997 р., саме тоді почали виходити КАС-20 та дві його модифікації – КАС-20 (S) простий і КАС-20(W) зважений, SB50Ukraine, КР-Драгон, Wood-15, Business Partners INDEX-SGU, ProU-50 та актуальний і нині індекс ПФТС (Першої фондової торгової системи). Усі ці індекси не мали єдиного підходу та методології обчислення, були індикаторами різних галузей економіки, мали неоднакову періодичність розрахунку, відрізнялися «індексними кошиками». Однак у 2007 р. список поповнили український торговельний індекс УТХ, а у 2009 р. – індекс Української біржі, у 2010 р. – український зважений індекс широкого ринку UAI-50. У 2011 р. основними індикаторами ринку були індекси вітчизняних фондових торговельних майданчиків-лідерів – ПФТС й УБ. До «індексного кошика» належать найбільш ліквідні акції 20-ти вітчизняних емітентів, за якими укладається найбільша кількість угод, їх список переглядається щомісячно, як і у світових фондових індексів. Розрахунок відбувається щоденно, в його основі лежить середньозважена ціна за угодами на біржі.

На сьогодні індекс ПФТС є єдиним з вітчизняних індексів, який входить до списку основних фондових індексів світу. Міжнародна фінансова корпорація визнала індекс ПФТС як єдиний індикатор внутрішнього стану українського фінансового ринку. З квітня 1998 р. біржовий індекс ПФТС внесено до системи індексів МФК до індексу IFC Frontier. Безперечно, показники відображають відставання темпів розвитку України порівняно з розвинутими країнами. Негативні фактори у світовому економічному просторі здійснюють значний вплив на вітчизняну нестабільну економіку. Зауважимо, що інтеграція фондового ринку України у світові економічні процеси перебуває на стадії інтенсивного розвитку, а зв'язок між українськими та світовими індексами не відзначається високою щільністю, хоч спостерігається тенденція до підвищення.

Враховуючи зарубіжний досвід, ідеальний фондовий індекс має відповідати основним цілям і виправдовувати очікування його користувачів:

- точно та своєчасно відображати ситуацію на ринку;
- бути інструментом для прогнозування напряму руху ринку, тобто передбачати ситуації за допомогою інструментів технічного аналізу;
- дозволяти інвесторам, котрі виробляють значні стратегічні інвестиції на різних ринках, на яких з них робити ставку;
- показувати базову мінімальну величину доходу, що має отримати трейдер, який працює на ринку, тощо.

Висновки

Отже, узагальнюючи зазначене вище, можемо констатувати, що біржові індекси – це середні або середньозважені показники курсів цінних паперів, як правило, акцій, що дають найбільш компактну картину про стан і динаміку фондового ринку. Саме біржові індекси вже понад сто років використовують для інтегральної оцінки стану фінансового ринку. Інвесторів цікавить не лише динаміка цін на акції певної компанії, а й загальна тенденція ринку загалом, тому для цього практично всі біржі мають власні системи агрегатних індексів, які відображають рівень та динаміку цін на певний пакет акцій. Як правило, такий пакет складається з акцій компаній, що належать до різних галузей економіки і фінансової сфери.

Біржові індекси виступають цифровими статистичними показниками, що виражають (у відсотках) послідовні зміни певних явищ. Індекс є відношенням порівнюваної величини до певної величини, яку беруть за базу. Кожен індекс має такі характеристики:

- список індексу (набір акцій-представників);
- метод зведення до середнього;
- види ваг до курсових вартостей акцій;
- базисне значення індексу;
- статистична база.

Біржові індекси іноді розраховуються як середньозважена величина, що визначається з урахуванням не тільки відносних змін, а й абсолютної ціни акцій компаній, які створюють кошик індексу. У світовій практиці використовують чотири основні методологічні прийоми для побудови опосередкованих

індексів зміни курсів акцій, що ґрунтуються на розрахунках за відповідний період:

- 1) темпів зміни середньої арифметичної величини ціни акцій певної кількості обраних корпорацій (індекс Доу–Джонса);
- 2) темпів зростання (зниження) середньозваженої (за кількістю акцій в обігу) ціни переважної більшості акцій корпорацій;
- 3) середньоарифметичного значення темпів приросту (зниження) цін акцій;
- 4) середньгеометричного значення темпів зміни цін акцій.

Зміну значень індексів звичайно розглядають як показник попиту на ринку. Зростання чи падіння значення індексу на одному ринку часто впливає на стан попиту на іншому.

Таким чином, біржові індекси – невід’ємний структурний елемент світової фінансової системи. Посилення ролі біржових індексів у інформаційних потоках вітчизняного фондового ринку можливе за умов збільшення частки організованого сегмента в торгівлі цінними паперами та її консолідації в єдиній біржовій системі фондового ринку України. Однак у країні спостерігається динамічний резонанс розгортання кризових явищ, які зумовлюють високі темпи інфляції, знецінення національної валюти, залежність від зовнішнього фінансування і низку інших пов’язаних факторів, що підвищують рівень фінансових ризиків, які стають перешкодою для якісного формування фондового ринку, що значною мірою впливає на фінансову стабільність держави. Водночас для успішного вирішення визначених перед українським суспільством завдань в економічній сфері ключове значення має формування ефективних механізмів включення органів регулювання в систему біржових зв’язків, оскільки позитивне функціонування ринку біржових послуг є одним з основних факторів розвитку вітчизняної економіки.

Список використаної літератури

1. Bekaert G. Chronology of Important Economic, Financial and Political Events in Emerging Markets [Electronic resource] / G. Bekaert, C. Harvey. – Mode of access : [http // www duke edu/~charvel/chronology htm](http://www.duke.edu/~charvel/chronology.htm).
2. Levine R. Stock Market Development and LongRun Growth / R. Levine, S. Zervos // *World-Bank-Economic Review*. – 2016. – № 10 (2). – P. 323–339.
3. Азаренкова Г. Основні тенденції розвитку фондового ринку в посткризовий період [Електронний ресурс] / Г. Азаренкова // *Вісник НБУ*. – 2017. – Режим доступу : <http://khibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads>.

4. Безвух С. В. Фондові біржові індекси в Україні та світі: сутність, методи розрахунку, тенденції і проблеми формування [Електронний ресурс] / С. В. Безвух // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 8. – С. 623–629. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-8-2016>.
5. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nssmc.gov.ua/analtika/analytics/>.
6. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Фондовий ринок України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rurik.com.ua.
7. Проект Програми розвитку фондового ринку України на 2015–2020 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу і зростання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nssmc.gov.ua/fund/development/plan>.
8. РБК-Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/rus/indices>.
9. Солодкий М. О. Біржовий ринок : навч. посіб. / М. О. Солодкий. – К. : Аграрна освіта, 2015. – 565 с.
10. Українська біржа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uх.ua.

Стаття надійшла до редакції 1 лютого 2018 р.